

І. Л. Височина

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3532-5035>

І. В. Авраменко

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0246-922X>

ResearcherID AAX-5442-2020

Н. С. Башкірова

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0716-2419>

ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України», Дніпро

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ НА КАФЕДРІ СІМЕЙНОЇ МЕДИЦИНИ ДЗ «ДНІПРОПЕТРОВСЬКА МЕДИЧНА АКАДЕМІЯ МОЗ УКРАЇНИ» ОЧИМА СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ ДРУГОГО КУРСУ (АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ АНОНІМНОГО АНКЕТУВАННЯ)

I. L. Vysochyna, I. V. Avramenko, N. S. Bashkirova

Dnipropetrovsk Medical Academy, Dnipro

DISTANCE LEARNING AT THE DEPARTMENT OF FAMILY MEDICINE, DNIPROPETROVSK MEDICAL ACADEMY, MINISTRY OF HEALTH OF UKRAINE, THROUGH THE EYES OF SECOND-YEAR MEDICAL STUDENTS (ANALYSIS OF THE RESULTS OF THE ANONYMOUS SURVEY)

Анотація. Інформаційні комп'ютерні технології стали невід'ємною частиною освітнього процесу сучасного покоління студентів, у тому числі і студентів медичних ВНЗ, за складних протипандемічних умов, що обумовило напрямок дійсного дослідження, а саме аналіз думки студентів медичних вузів щодо використання дистанційного навчання в умовах карантину під час пандемії COVID-19. Саме тому метою нашого дослідження було провести аналіз результатів анонімного анкетування студентів 2 курсу стоматологічного факультету ДЗ «ДМА», щодо виправдання власних сподівань у відношенні до якості підготовки в дистанційному форматі в умовах карантину COVID-19 під час вивчення дисципліни «Пропаєдевтика внутрішньої медицини», що дозволить дати оцінку формату on-line викладання очима студентів. Для реалізації вищезазначеної мети було проведено анонімне онлайн-опитування 2-х груп іноземних (російськомовних) студентів 2 курсу (n = 45 студентів) за допомогою платформи Google Form. Узагальнення результатів анонімного анкетування констатувало наявність різного рівня оцінювання (в балах від 1 до 10) такої складової, як виправдання власних сподівань щодо якості підготовки в дистанційному форматі – інтерквартильний розподіл середньої становив 8 балів (ME = 8 Q1; Q3 (7; 9,75)), але якість рівня покращення власних практичних компетенцій – лише 5,5 бала (ME = 5,5 Q1; Q3 (5; 8)). Найчастішою пропозицією для покращення якості навчання, на думку студентів 2 курсу стоматологічного факультету, є збільшення можливостей для відпрацювання практичних навичок та професійних компетенцій. У переважній більшості студенти 2 курсу стоматологічного факультету мають думку щодо отримання позитивного досвіду навчання в дистанційному форматі, розцінюючи його як нагоду для саморозвитку та самостійного поглиблення теоретичної бази знань. Студенти 2 курсу стоматологічного факультету при вивченні дисципліни «Пропаєдевтика внутрішньої медицини» отримували знання не тільки з теоретичної частини, а й з практичної частини, оскільки в процесі навчання відбувалося застосування знань на практиці. Це свідчить про те, що дистанційне навчання може бути ефективним, якщо в процесі навчання використовувати інтерактивні методи навчання, які дозволяють студентам отримувати практичний досвід. Крім того, важливою умовою для покращення якості навчання є використання сучасних технологій, які дозволяють студентам отримувати знання в зручному форматі та в будь-якому місці. Таким чином, дистанційне навчання може бути ефективним, якщо в процесі навчання використовувати інтерактивні методи навчання, які дозволяють студентам отримувати практичний досвід. Крім того, важливою умовою для покращення якості навчання є використання сучасних технологій, які дозволяють студентам отримувати знання в зручному форматі та в будь-якому місці.

Ключові слова: дистанційне навчання; оцінка; результати анонімного анкетування; аналіз; анкетування студентів-медиків.

Abstract. Information computer technologies have become an integral part of the educational process of the modern generation of students, including students of medical universities, in complex pandemic conditions, which led to the direction of this study, namely the analysis of the opinion of students of medical universities on the use of distance learning in quarantine during the COVID-19 pandemic. That is why the purpose of our study was to analyze the results of an anonymous questionnaire survey of second year students of the Faculty of Dentistry of Dnipropetrovsk Medical Academy, in order to meet their own expectations regarding the quality of training in a remote format in the COVID-19 quarantine during the study of the discipline "Propaedeutics of Internal Medicine", which will assess

the format of on-line teaching through the “students’ eyes”. To achieve the above goal, an anonymous online research was conducted on 2 groups of foreign (Russian-speaking) second year students (n = 45 students) using the Google Form platform. Summarizing the results of the anonymous survey stated that there is a different level of assessment (in points from 1 to 10) such a component as the justification of own expectations regarding the quality of training in a remote format – the distribution of the average was 8 points (ME = 8 Q1; Q3 (7; 9,75)), but the quality of the level of improvement to own practical skills – only 5.5 points (ME = 5.5 Q1; Q3 (5, 8)). A frequent suggestion to improve the quality of education, according to the second year students of the Faculty of Dentistry, is to increase opportunities for practicing skills and professional competencies. In the majority of second year students of the Faculty of Dentistry have an opinion on receiving positive experience of study in a distance format, considering it as an opportunity for self-development and independent deepening of the knowledgebase. The second year students of the Faculty of Dentistry, while studying the discipline “Propaedeutics of Internal Medicine”, consider that the distance form of education can only be an addition to the full-time part, not as a long independent unit of the educational process, so the specificity of the chosen profession is associated with the need to learn and improve practical skills and professional competencies.

Key words: distance learning; assessment; results of anonymous questionnaire; analysis; questionnaire of medical students.

Вступ. Пандемія COVID-19 змінила не лише пріоритети медичної допомоги у світі, але й внесла кардинальні зміни формату освітнього процесу, де універсальним рішенням проблеми стали дистанційні форми навчання, адже ці форми основним принципом мають інтерактивну взаємодію між суб’єктами освітніх послуг, є найбільш гнучкими та доступними. Крім того, дистанційне навчання задовольняє вимоги нової освітньої парадигми інформаційного суспільства, а саме: реалізації масової освіти для всіх категорій населення незалежно від місця їх проживання; підтримки відкритого, особистісно-орієнтованого і безперервного навчання людини протягом усього життя; диверсифікації та вдосконалення професійної підготовки в закладах вищої освіти через задоволення різноманітних потреб студентів з різних соціальних та демографічних груп [6].

Під дистанційним навчанням розуміють форму організації навчального процесу, за якої її активні учасники (об’єкт і суб’єкт навчання) досягають цілей навчання, здійснюючи навчальну взаємодію принципово й переважно екстериторіально (тобто на відстані, яка не дозволяє та не передбачає безпосередньо навчальну взаємодію учасників вічна-віч, тому учасники територіально перебувають поза межами можливої безпосередньої навчальної взаємодії і в процесі навчання їхня особиста присутність у певних навчальних приміщеннях навчального закладу не є обов’язковою) [6].

Дистанційне навчання з’явилося у 1840 р., коли сер Ісаак Пітман, вчитель англійської, відомий у світі як розробник Пітман стенографії, запропонував навчання через поштовий зв’язок для студентів Англії. А вже через 16 років Чарльз Тюссе та Густав Лангеншейдт розпочали у Німеччині викладання мови заочно [1]. З кінця 1980-х років дистанційну форму навчання більш широко почали застосовува-

ти у західних університетах (Bekele, Dziuban, Fryer, Guri-Rozenblit, Moskal та ін.) [2].

В Україні розвиток дистанційної освіти розпочато наприкінці 90-х років. У лютому 1998 р. Верховна Рада прийняла Закон України «Про національну програму інформатизації» [5], в якому визначено завдання з інформатизації освіти та напрямки їх реалізації. Продовженням державної політики Концепції розвитку дистанційної освіти у 2000 р. було затвердження інших законодавчих документів, зокрема нового Положення про дистанційне навчання в редакції 2015 р. [4], та визнання дистанційної форми навчання у новій редакції Закону «Про вищу освіту» 2019 р. [3]. На сьогодні дистанційні технології навчання застосовуються у більшості закладів вищої освіти України. Технологічні засоби підтримки дистанційного навчання, зокрема інформаційно-комунікаційні, прогресують [9].

В Україні відкрито багато лабораторій дистанційного навчання, що досліджують впровадження різних програм і можуть бути розцінені як аналітичні центри та основа теоретичної інформації для інших ВНЗ й організацій. Прикладом такої структури може бути Проблемна лабораторія дистанційного навчання, що працює у структурі Харківського політехнічного університету. Однак більшість закладів впроваджує не дистанційну освіту в чистому вигляді, а перехідний етап, заочно-дистанційну форму.

З весни 2020 р., коли весь світ, і в тому числі й Україна, переживає пандемію COVID-19 [9], освітні заклади України без усяких перехідних періодів прискорено впроваджують використання цифрових технологій для забезпечення безперервності освітнього процесу саме з використанням дистанційного навчання. Більшість ВНЗ, які активно впроваджували до карантину дистанційну форму навчання, були технічного спрямування, однак медичні ВНЗ

Україні апріорі в досить стислі строки повинні були вирішувати проблему неможливості забезпечення доступу до опанування та вдосконалення професійних навичок майбутнього лікаря [7, 8].

Дійсно, спілкування й обстеження пацієнтів необхідні для вивчення та побудови діагностики клінічного мислення, і, на думку Вільяма Ослера, «той, хто вивчає медицину без книг, виходить без вітрил в море незвідане, але той, хто вивчає медицину без пацієнтів, взагалі не виходить в море».

В якості альтернативи пацієнт-орієнтованого навчання можуть бути використані клінічні стажування, з використанням онлайн-сховищ записів пацієнтів, випадків, тренінги через комп'ютерний зв'язок он-лайн (телемедицина) [8]. Проте взаємодія між студентом і пацієнтом є необхідною складовою, а всі запропоновані методи не замінюють фактичний контакт із пацієнтом. Тому пошук та освоєння інноваційних форм і методів дистанційної освіти, перехід на надання дистанційних освітніх послуг є питанням виживання для медичних закладів освіти [1].

Слід зазначити, що інформаційні комп'ютерні технології стали невід'ємною частиною освітнього процесу сучасного покоління студентів, у тому числі і студентів медичних ВНЗ, що обумовило напрямок дійсного дослідження, а саме аналіз думки студентів медичних вузів щодо використання дистанційного навчання в умовах карантину під час пандемії COVID-19.

Мета дослідження – провести аналіз результатів анонімного анкетування студентів 2 курсу стоматологічного факультету ДЗ «ДМА», щодо виправдання власних сподівань у відношенні до якості підготовки в дистанційному форматі в умовах карантину COVID-19 під час вивчення дисципліни «Пропедевтика внутрішньої медицини», що дозволить дати оцінку формату on-line викладання очима студентів.

Методи дослідження. Для реалізації вищезазначеної мети було проведено анонімне онлайн-опитування 2-х груп іноземних (російськомовних) студентів 2 курсу (n = 45 студентів) за допомогою платформи Google Form. Було запропоновано відповісти на 15 питань, що включали відкриті питання, альтернативні питання, питання з можливістю надати оцінку (від 1 до 10). Для статистичної оцінки отриманих даних використовувалися методи непараметричної статистики, основуючись на результатах тесту Шапіро – Уїлка (більше 90 % даних мали ненормальний розподіл). Статистична обробка

результатів проводилась за допомогою Microsoft Excel (Office Home Business 2KB4Y-6H9DB-BM47K-749PV-PG3KT) з програмною надбудовою AtteStat та програмного продукту STATISTICA 6.1 (StatSoft Inc., серійний № AGAR909E415822FA). Аналіз даних проводили з використанням методів описової статистики. Для кількісних показників параметри статистики наведені в якості медіани та інтерквартильного розмаху (Me (Q1; Q3)).

Результати дослідження. Відповідно до отриманих результатів, можемо зазначити що більшість іноземних студентів (58 %) позитивно сприйняли досвід дистанційного навчання. На наш погляд, цікавим є той факт, що не було студентів байдужих до форми навчання (0 %), кожен студент сформував власну думку щодо досвіду дистанційного навчання (рис. 1).

Рис. 1. Загальна оцінка досвіду дистанційного навчання студентами 2 курсу.

Найбільшими перевагами дистанційного навчання студенти вважають: доступність інформації незалежно від часу та відстані (73,3 %); можливість самостійно обирати та варіювати темп роботи, час на підготовку та виконання завдань (55,5 %); відсутність потреби витратити час на дорогу до навчального закладу (35 %); стимуляцію до творчого та особистісного розвитку, а також підвищення рівня самостійності та самоконтролю в процесі здобуття знань (33,3 %); навчання у вигляді відеоконференцій та дискусій (17,7 %), можливість відчувати себе вдома в безпеці (зважаючи на наявність пандемії COVID-19) (6,67 %).

Водночас недоліками дистанційного навчання студенти вважають: збільшення письмових видів робіт порівняно з очною формою навчання (31,1 %), недостатність практичних занять та можливостей відпрацювання компетенцій за підтримки викладача (31,1 %), залежність від власного технічного оснащення та якості Інтернету вдома (17,7 %); збільшення кількості тестових та письмових форм контролю засвоєння знань (8,89 %).

Відповідно до поставлених задач дійного дослідження, ми також провели аналіз щодо пріоритетної форми навчання «очима студентів». Вподобання респондентів розподілилися таким чином: майже однакова кількість студентів надала перевагу очній та змішаній (очно-дистанційній) формам навчання, і лише 15,5 % і в подальшому обрали б для себе дистанційну форму навчання (рис. 2).

Узагальнення результатів анонімного анкету-

Рис. 2. Розподіл вподобань студентів щодо вибору найбільш оптимальної форми продовження навчання в майбутньому.

вання констатувало наявність різного рівня оцінювання (в балах від 1 до 10) такої складової, як виправдання власних сподівань щодо якості підготовки в дистанційному форматі – інтерквартильний розподіл середньої становив 8 балів (ME = 8 Q1; Q3 (7; 9,75)), але якість рівня покращен-

ня власних практичних компетенцій – лише 5,5 бала (ME = 5,5 Q1; Q3 (5; 8)). Найчастішою пропозицією для покращення якості навчання, на думку студентів 2 курсу стоматологічного факультету, є збільшення можливостей для відпрацювання практичних навичок та професійних компетенцій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. 1. У переважній більшості студенти 2 курсу стоматологічного факультету мають думку щодо отримання позитивного досвіду навчання у дистанційному форматі, розцінюючи його як нагоду для саморозвитку та самостійного поглиблення теоретичної бази знань.

2. Студенти 2 курсу стоматологічного факультету при вивченні дисципліни «Пропедевтика внутрішньої медицини» вважають, що дистанційна форма навчання може бути лише доповненням до очної частини, а не як тривала самостійна одиниця освітнього процесу, отже, специфіка обраної професії пов'язана з необхідністю засвоєння та вдосконалення практичних навичок та професійних компетенцій.

3. У подальшому планується розширення аудиторії студентів для опитування із залученням англо- та франкомовних студентів для вивчення і порівняння між собою особливостей сприйняття різних форм навчання залежно від мови викладання (українська, англійська, російська, французька).

Список літератури

1. Дистанційне навчання : сутність, особливості та технології : рек. покажч. / [упоряд. : Н. А. Арустамова, О. М. Блінова, С. М. Соболь] ; Херсонський держ. ун-т. – Херсон : ХДУ, 2020. – 47 с.

2. Заборова Е. Н. Дистанционное обучение: мнение студентов / Е. Н. Заборова, И. Г. Глазкова, Т. Л. Маркова // Социологические исследования. – 2017. – № 2. – С. 131–139.

3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

4. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : наказ МОН України [зі змінами, внесеними наказом МОН України від 14.07.2015 р. № 761] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>.

5. Про національну програму інформатизації : Закон України [зі змінами, внесеними Законом України від 13.04.2020 р. № 554-IX] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>.

6. Сисоева С. О. Стан, технології та перспективи дистанційного навчання у вищій освіті України / С. О. Сисоева, К. П. Осадча // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2019. – Вип. 2. – С. 271–284. – Режим доступу : <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2907>.

7. Franchi T. The impact of the Covid-19 pandemic on current anatomy education and future careers: A student's perspective / T. Franchi // Anat. Sci. Educ. – 2020. – Vol. 13 (3). – P. 312–315. Published online 2020 May 5. <https://doi.org/10.1002/ase.1966>.

8. Mian A. Medical education during pandemics: a UK perspective / A. Mian, S. Khan // BMC Med. – 2020. – Vol. 18 (100). – Access mode : <https://doi.org/10.1186/s12916-020-01577-y>.

9. “NMC Horizon Report: 2017” Higher Education Edition / B. S. Adams, M. Cummins, A. Davis [et al.] // Austin, Texas: The New Media Consortium, 2017. [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.sconul.ac.uk/sites/default/files/documents/2017-nmchorizon-report-he-EN.pdf>.

References

1. Arustamova, N.A., Blinova, O.M., & Sobol, S.M. (2020). *Dystantsiine navchannia: sutnist, osoblyvosti ta tekhnologii* [Distance learning: essence, features and technologies]. Kherson: Kherson State University [in Ukrainian].
2. Zaborova, E.N., Glazkova, I.G., & Markova, T.L. (2017). Distansionnoe obuchenie: mnenie studentov [Distance learning: student opinion]. *Sotsiologicheskie issledovaniya – Sociological Research*, 2, 131-139 [in Russian].
3. *Verkhovna Rada Ukrainy (2014). Zakon № 1556-VII Pro vyshchu osvitu* [Law No. 1556-VII On Higher Education]. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
4. (2015). *Ministerstvo osvity Ukrainy Nakaz № 761 Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia* [Order No. 761 On approval of the Regulation on distance learning]. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13> [in Ukrainian].
5. (2020). *Zakon Ukrainy Pro natsionalnu prohramu informatyzatsii* [Law of Ukraine “On the National Informatization Program”]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр#Text> [in Ukrainian].
6. Sysoieva, S.O., & Osadcha, K.P. (2019). Stan, tekhnologii ta perspektyvy dystantsiinoho navchannia u vyshchii osviti Ukrainy [Condition, technologies and prospects of distance learning in the higher education of Ukraine]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia – Information Technologies and Learning Tools*, 70 (2), 271-284 [in Ukrainian].
7. Franchi, T. (2020). The impact of the Covid-19 pandemic on current anatomy education and future careers: A student’s perspective. *Anatomical Sciences Education*, 13 (3), 312-315.
8. Mian, A., & Khan, S. (2020). Medical education during pandemics: a UK perspective. *BMC Medicine*, 18 (1), 1-2.
9. Adams, B.S., Cummins, M., Davis, A., Freeman, A., Hall, C.G., & Ananthanarayanan, V. (2017). *NMC horizonreport: 2017 higher education edition*. The New Media Consortium.

Отримано 31.08.20
Рекомендовано 03.09.20

Електронна адреса для листування: iva56466@gmail.com